

TÜRKİYE - İRAN VE PAKİSTAN ARASINDAKİ İKTİSADİ İŞBİRLİĞİ

(Kalkınma için Bölgesel İşbirliği «R.C.D.») (1)

Prof. Dr. Orhan OĞUZ

Asırlar boyunca gelişmiş ekonomiler gelişmemiş veya az gelişmiş ülkeleri muhtelif şekillerde sömürmüşler ve bazı ülkelerin sefaletleri pahasına kendi refahlarını temin etmişlerdir.

Bugün hakikat şudur ki; gelişmiş ekonomilerle az gelişmiş ülkeler arasındaki uçurum gittikçe artmaktadır. Onlara yetişmek ve daha fazla sömürülmemek için az gelişmiş ekonomilerin birbirlerine çok yaklaşmaları ve işbirliği yapmaları mecburiyeti vardır.

İkinci Cihan harbinden sonra bütün dünyada siyasî ve iktisadî alanda büyük birliklerin kurulması temayülünün ortaya çıktığı bir hakikattir. Nitekim Avrupa bunun ilk örneğini vermiş bulunmaktadır. Bugün Avrupadaki bazı devletler Avrupa İktisadî Birliğini doğurmuştur. Bu müessese daha bugünden bütün dünya ekonomisini etkiliyen bir kuruluş haline gelmiştir. Bundan sonra siyasî, iktisadî ve tarihi bağları olan diğer bazı devletler arasında müşterek pazar veya iktisadî entegrasyon hareketleri başlamış yeni birtakım müesseseler kurulmuş veya bu konuda anlaşmak için müzakereler yapılmıştır.

Hakikat şudur ki iktisat tarihinde XX. asrın ikinci yarısı yeni bir devrin başlangıcı olacaktır. Her devlet iktisadî kalkınmasını tahakkuk ettirebilmek ve kendisini iktisaden gelişmiş memleketlerin istismarından kurtarabilmek için menfaat birliği olan diğer ülkelerle anlaşmağa çalışmakta ve büyük iktisadî kuruluşlar haline gelmeğe uğraşmaktadır. Aksi halde gelişmiş ülkelerin iktisadî gücü karşısında kendi özel çıkarlarını muhafaza etmelerine imkân kalmamaktadır.

Türkiye - İran ve Pakistan arasında iktisadi kalkınma konusunda işbirliği fikri 20 - 21 Temmuz 1964 senesinde İstanbul'da yapılan zirve toplantısında her üç devlet ve hükümet başkanlarınca kabul edildi. Bu husus 22 Temmuz 1964 günü üçlü ortak resmî bir bildiri ile açıklandı.

Bu bildiri de mutabık kalınan ve tesbit edilen prensiplerde bu üç devlet başkanlarınca kamu oyuna sunuldu.

Bildiri :

(Devlet Başkanları bölgesel işbirliğinin, millî kalkınma hızını arttıran ve sulh ve istikrara yardım eden esaslı bir âmil olduğu hususundaki inançlarını teyit etmişlerdir. Memleketleri halklarını birbirlerine bağlayan ve işbirliği için sağlam bir temel teşkil eden kuvvetli kültürel ve tarihi bağların, bütün bölgenin haklarının müşterek menfaati yolunda daha da kuvvetlendirilmesi gerektiği kanaatini izhar etmişlerdir.

Bu gayeye ulaşabilmek için, Devlet Başkanları bütün alanlarda aralarında mevcut işbirliğini daha da genişletmek ve geliştirmek üzere münasip tedbirlerin alınmasına karar vermişlerdir.

Bu yeni işbirliğinin, bölgesel hüviyete sahip diğer teşekküllerdeki üyelikleri dolayısıyla mevcut faaliyetlerine hatel getirmeksizin, bölgesel işbirliği ruhu içinde tatbik olunması gerektiğine dair inançlarını ittifakla ifade etmişlerdir.

Üç memleket, bölgedeki diğer memleketlerin bu işbirliğine katılmalarını incelemekten memnunluk duyacaklardır.

Dış İşleri Bakanlarının 3 ve 4 Temmuz 1964 tarihlerinde Ankara'da yaptıkları toplantılar sırasında üç memleket arasında işbirliği alanında aldıkları pratik tedbirleri gözden geçiren Devlet Başkanları, bu istikamette halen kaydedilmiş bulunan ilerlemeler dolayısıyla büyük takdir izhar etmişlerdir. Üç memleketin zirve toplantısına takaddüm eden bakanlar seviyesinde Ankara'da 18 ve 19 Temmuz 1964 tarihlerinde akdettikleri toplantıda müşterek ve bölgesel menfaatler konularında hazırladıkları teklifleri desteklediklerini beyan etmişlerdir.

Devlet Başkanları müşterek menfaatlere mütaallik meselelerde uygun kararların alınması ve tatbiki maksadıyla hükümetlerinin di-

ğer bakanlarının iştirakiyle, Dış İşleri Bakanlarından teşekkül edecek bir Bakanlar Konseyinin tesisini tasviple kaydetmişlerdir.

Hükümet Başkanlarının üç devletin Plânlama Teşkilâtı Başkanlarından teşekkül edecek ve bölgesel işbirliği ve katkıma plânlarının ahenkleştirilmesiyle meşgul olacak bir bölgesel plânlama komitesi kurulmasına dair kararlarını memnuniyetle kaydetmişlerdir.

Bu maksatla bölgeler plânlama komitesine ve Bakanlar Konseyine hizmet etmek üzere bir sekreteryaya tertibinin alınması hususunda mutabık kalmışlardır.

Prensip itibariyle aşağıdaki hususlarda mutabakata varılmıştır :

1. Ticaret anlaşmalarının imzası gibi, bilumum kabili tatbik vasıtaları emtia mübadelesinin serbestleştirilmesi veya daha serbest hale getirilmesi.

2. Mevcut Ticaret Odaları arasında daha sıkı bir işbirliğinin temini ve nihai olarak bir müşterek ticaret odasının tesisi.

3. Müşterek gayeli projelerin tatbiki.

4. Üç ülke arasında posta ücretlerinin dahili ücretler seviyesine indirilmesi.

5. Bölge içinde hava nakliyatı hizmetlerinin inkişaf ettirilmesi ve nihai olarak üç ülke arasında kuvvetli ve rekabet şartlarına malik bir milletlerarası hava yolları müessesesinin kurulması.

6. Deniz Nakliyatı alanında müşterek bir Deniz Nakliyatı Müessesesinin ihdası veya bir «Konferans» tertipleri de dahil olmak üzere, daha sıkı işbirliği imkânlarının araştırılması.

7. Demır ve Kara Yolu irtibatlarının inşaaı ve inkişaf ettirilmesi için gerekli çalışmaların yapılması.

8. Üç Ülke arasında turizmin geliştirilmesi maksadiyle yakın bir gelecekte bir anlaşma imzası.

9. Üç Ülke arasında seyahat için vize formalitelerinin kaldırılması.

10. Uzman ve eğitim imkânları temini konularında üç ülkenin birbirlerine teknik yardım temin etmesi.

Ayrıca, Devlet Başkanları, bölge ülkeleri arasında kültürel alanda işbirliğinin geliştirilmesi için bütün imkânların araştırılmasını istemişlerdir. Kültürel münasebetlerde tatbiki arzu edilen programın diğer hususlar meyanında, özellikle bölge **haklarında** müşterek bir mirasa sahip olmak duygusunu yaratmaya ve üniversitelerde kürsüler tesisi, talebe mübadelesi, burs temini, kültür mekteblerinin kurulması ve bölge halklarının müşterek kültürel mirası ile ilgili inceleme ve araştırmaları yürütmek üzere bir enstitünün tesisi için müştereken faaliyette bulunulması gibi amaçlara yönetilecektir.

Bu işbirliği programı içinde plânlanan çalışmalar «Kalkınma için bölgesel işbirliği RCD» adı altında yapılacaktır) (2).

RCD Ülkeleri İktisadî İşbirliği için Bazı Mütalâalar :

Az Gelişmiş Ekonomilerin ve bilhassa RCD Ülkelerinin hepsinde aynı problemler vardır :

- i) Fert başına düşen millî gelir düşüktür.
- ii) Nüfus artışı hızı yüksektir.
- iii) Gelir seviyesi düşük olduğundan tasarruf imkânları az, yatırım seviyesi mahduttur.
- iv) Nüfusun büyük bir çoğunluğu okuyup yazma bilmemektedir.
- v) Hertürlü işsizlik geniştir.
- vi) Tediye bilânçoları açıktır. Bu açıkları kapamak için ihracat imkânları gayet mahduttur.

RCD Ülkeleri halkının muayyen bir refah seviyesine ulaştırabilmesi için bütün bu sayılan illetleri tashih etmek gerekir.

Bunun için geniş ölçüde yatırım yapmak, önce alt yapı yatırımlarını ikmâl etmek icap eder. Kanaatimce RCD Ülkeleri arasında yapılacak ilk işbirliği ve koordinasyon bu alt yapı yatırımlarında olmalıdır. Yolları, Demiryollarını, Limanları v.s. tesisleri bölgelerin ihtiyacına göre düzenlemeli ve inşa etmelidir.

RCD Ülkeleri muhtelif iklim şartlarını içine alan üzerinde milyonlarca nüfusu barındıran geniş bir sahaya yayılmıştır. Her türlü iktisadî münasebetlerin gayet hesaplı yapılması ve hatta bir müş-

terek pazar sistemine gidilmesi dengeli kalkınma için çok lüzumludur. Artık Dünya üzerinde büyük iktisadî kuruluşlar devrine girilmiştir. Küçük ve iktisaden zayıf devletlerin dış politikaları da zayıf olmakta ve bunlar büyükler tarafından istismar edilebilmektedir. RCD Ülkeleri kendi kaynaklarından faydalanmalıdırlar.

Bugün RCD Ülkelerinin ekonomilerinde kamu ve özel sektör yanyana bulunmaktadır. Karma bir ekonomi sistemine sahiptirler. Elbette karma ekonomilerde belirli güçlükleri vardır. Sınırlı sermaye, kaliteli işçi ve işletme imkânları en prodüktif alanlarda kullanılmalıdır.

Eğer RCD Ülkeleri bölge kalkınma sorunlarını müştereken halledemezlerse hiçbir zaman iktisaden büyük üniteler kurup diğer memleket mamulleri ile rekabet edemeyeceklerdir.

Belirli endüstri mamullerini ve hatta bazı tüketim mallarını büyük miktarda satabilmek için geniş bir pazar meydana getirme konusunda işbirliği yapılmalıdır. Rantabilite eşliğini aşabilmek için de müşterek hareket etme mecburiyeti vardır. Bunun için iki alternatif teklif edilebilir :

1. Muhtelif sanayi kollarında müşterek teşebbüsler kurmak meselâ Türkiye'de kamyon sanayii tesis etmek. Bu kuruluşlara İran ve Pakistan eşit nisbetlerde iştirak edebilir. (Bu nisbetler yabancı sermaye kullanma imkânı vermek için değiştirilebilir.)

2. Her ülke kendi iktisadî, tabii ve sosyal şartlarına en iyi uyacak endüstri kollarını geliştirebilir. RCD Ülkeleri belirli alanlarda bazı endüstrileri teşvik etmek için belirli miktar mamullerin ithalini garanti etmelidir. Bu şekilde kendi aralarında işbirliği kadar iş bölümüne de yol açmış olacaklardır. Böylece büyük teşebbüs kuracak prodüktivite ve rantabilite artacak ve diğer memleketlere karşı da ihracaat başlamış olacaktır. Bu genel şema içinde aşağıdaki tavsiyeler yapılabilir :

1 — Önemli bazı sektörlerin mamulleri için müşterek bir pazar kurulması.

2. Bazı mallar için satın alma garantisi verilmesi (meselâ Türkiyeden kamyon, Pakistan'dan jüt ve İran'dan diğer bazı mallar).

3 — Batının dev firmalarına karşı rekabet edebilecek sınaî veya sınaî olmayan firmalar tesis etmek.

4 — Müşterek projelerin finanse edilebileceği bir RCD Ülkeleri Yatırım Bankası kurmak.

5 — RCD Ülkeleri iktisadî politikaları hususunda bir anlaşmaya varmaları çok önemlidir. Hernekadar bütün RCD Ülkelerinde bir karma ekonomi sistemi mevcut isede kamu sektörlerinin özel sektöre olan oranları değişiktir ve aynı zamanda bu oranı artırma veya azaltma temayülleri de farklıdır. Eğer kamu işletmeleri maliyet, fiat ve pazarlama politikalarında özel sektör gibi hareket ederlerse herhangi bir mesele yoktur. Fakat üzerinde durulan husus bu değildir. Devlet işletmeleri pazarın gerçek durumunu değiştirebilecektir. Bu husus da tabii, ve karşılıklı işbirliği için birçok güçlükler meydana getirecektir. Bu sebeplerden ötürü karma ekonomi sisteminde kesin ve açık bir politika kabul edilmelidir.

Eğer üç ülke bazı imalât sanayi veya ham madde istihsalinde işbirliğile müşterek pazar kurmayı başarırlarsa yüz elli milyon alıcısı olan büyük bir pazar yaratılmış olacaktır.

Bu şartlar altında ütöplast fikirler değil pratik çözüm yolları ve gerçekler nazarı itibare alınmış olur.

Başarılı olacağını tahmin ettiğimiz bu tedbirler sayesinde RCD Ülkeleri arasında daha geniş bir işbirliği yapılabilir.

İktisadî işbirliğinin ilk safhasında atılacak bu birkaç adımla üç memleket arasında daha sıkı bir münasebete ve entegrasyona doğru gidilecektir.

(1) Regional Cooperation for Development.

(2) Türkiye İktisat Gazetesi 23 Temmuz 1964 No: 588.